

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

MOLNÁR ANDRÁS

„A MAGYAR HONVÉDELEMRŐL...” Horváth Mihály kiadatlan írása 1846-ból

A honvédelem reformjának ügye az egyik legkényesebb, s ezért legperiferikusabban kezelt politikai kérdés volt a reformkori Magyarországon. Évtizedeken át mély hallgatás vette körül, és csak akkor kaphatott nyilvánosságot, amikor a vele összefüggő radikális reformkövetelések (törvény előtti egyenlőség, köztelherviselés) is éles megvilágításba kerültek az 1840-es évek elején.

Miután a liberális ellenzék a császári katonaságot a kormány „vak” eszközének tekintette, a nemesi felkelést pedig hasznavehetetlennek ítélte, egy „Nemzeti Őrsereg” felállítását hozta szóba. Zichy Ottó győri kezdeményezését felkarolta a Pesti Hirlap, s az ügynek pártfogója lett a tolnai és fejér megyei ellenzék radikális vezére, Perczel Mór is. 1842/43 folyamán a magyar liberális mozgalom balszárnya arra tett kísérletet, hogy a „nemzetország” követelését a megyék követutasításainak sorába iktatva a kérdést az országgyűlés, a törvényhozás elé vigye. A nemes — „nemtelent” egyaránt magában foglaló nemzetország eszméje, ahol csak szóba került, heves vitát váltott ki. Mind a liberálisok, mind a konzervatívok felismerték, hogy e kérdés több, lényeges követeléssel van összefüggésben; legszorosabban a köztelherviselés elvével. A „vérrel adózó” nemesség konzervatív tábora nem kívánta sem a nemesi adózás bevezetését, sem a jobbagyság felfegyverzését, s a két felvetést egyszerre buktatta meg 1843 tavaszán, az országgyűlés „előestéjén”. Némely megye ugyan elvbén elfogadta a „nemzetország” (mint új típusú haderő) felállításának tervét, de kikötötte, hogy annak csak nemesek lehetnek a tagjai — ezzel gyakorlatilag a nemesi felkelés reformjához tért vissza.¹

Az 1843/44-es országgyűlésen azonban még ilyen változtatban sem merült fel a „nemzetország” kérdése. A törvényhozás az ország honvédelmi rendszerének reformját elnapolta, csupán a városi polgárőrségek kötelező szolgálatáról született törvényjavaslat. Így nem tekinthető véletlennek, hogy (miután a nemzetország ügye 1848-ig már nem került elő) a liberális ellenzék e polgárőrségekben látta ezután a független nemzeti haderő csiráját, és kísérletet tett a városi polgárőrségek átszervezésére. (E magyarosító törekvés nyomán állították fel pl. Pesten és Győrött nemesek és polgárok közösen a „polgári nemzeti őrsereg” századait.)²

Horváth Mihály, az ifjú történetíró nagy munkában volt 1842 nyarán: „A magyar honvédelem történeti vázlata” címmel akadémiai székfoglalóját írta. Az érte-

1 Minderről bővebben: *Molnár András*: „Nemzeti Őrsereg” felállításának terve 1843-ból (Megjelenés alatt a *Had-történelmi Közlemények*knél)

2 1848 márciusában végül is e polgári őrségek képezték a magvát a felállítandó nemzetőrségnek, bár annak szervezését később kifejezetten akadályozta a „privilegizált kompániák” különállása. (V. ö. *Urban Aladár*: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Bp., 1973. 63—67. o.) A „polgárőrség” intézményének reformkori történetével és 1848-as szereplésével (Köszeg példáján keresztül) részletesen foglalkozik: *Molnár András*: A kőszegi polgárság fegyveres testületei 1794—1848. In: *Vasi Szemle*, 1988. 1. sz. 75—88. o.; *uő.*: A kőszegi nemzetőrség 1848 márciusától decemberéig. In: *Vasi Szemle*, 1987. 2. sz. 184—209. o. A pesti polgárőrségről: *Takáts Sándor*: Kémvilág Magyarországon. Bp., 1980. 96—97. o., a győriről: *Baldzs Péter*: Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején. Bp., 1980. 166—167. o.

kezés ugyan már augusztus elejére elkészült, de 10 ívnyi terjedelmével elégedetlen volt a szerző, s ha ideje engedte volna, szívesen le is rövidítette, átdolgozta volna, hogy felolvasva még nagyobb hatása legyen.³ A Magyar Tudós Társaság tagjai 1842. november 22-én végül is egy rendhagyó székfoglalót hallhattak. A történeti értekezés politikai célt is szolgált egyszersmind: a tudomány érveivel kívánta ráirányítani a figyelmet az ország fennálló honvédelmi rendszerének tarthatatlanságára, s a célt egy „nemzeti vagy inkább polgári védhad-rendszer” megteremtésében jelölte meg.⁴

Horváth Mihály törekvése, hogy elméletileg támassza alá az ellenzék reformterveit, a megyékben folyó szervezkedést — végső soron a „nemzetőrség”-elképzelést —, a konzervatív körök ellenállása miatt nem járhatott teljes sikerrel. 1842 decemberében barátjához, Toldy Ferenchez írt egyik levelében így számolt be a cenzúra közbelépéséről:

„Íme itt küldöm kívánságod szerint, megerélve székfoglaló értekezésemet. Úgy hiszem, most már nem lesz benne min felakadni a censorednak — s csak azt óhajtom, hogy minél előbb világot lásson. Szeretném minél előbb visszanyerni sajtósági jogát, mert bővebben kidolgozva szeretném kibocsátani akkorra, midőn a tárgy talán a törvényhozás által is felfogatik.”⁵

A „tárgy” azonban sem 1843/44-ben, sem később nem került a törvényhozás elé, s a kérdés „kényes” voltát mutatja, hogy még az értekezés „megherélt” változata is csupán három év elteltével, 1845 decemberében láthatott napvilágot a „Tudós Társaság” évkönyvében, amikor már ismét teljes volt a közéleti csend a honvédelem reformja körül.⁶ A „megkésve és megszelidítve” kinyomtatott értekezésről névtelen recenzió jelent meg 1846 februárjában, a Budapesti Híradó c. hírlap „Irodalom és tudomány” rovatában.⁷

A bíráló — néhány történeti tárgyú észrevétel után — ugyanúgy a jelenre fordította figyelmét, mint Horváth Mihály: nézete szerint a nemesi felkelés, mint a „tudatlan, afghanistani gyülevész had” képtelen ellátni feladatát, s szükség van az állandó hadsereg szakértelmére, mert a népnek addig nem lehet fegyvert adni a kezébe (addig nem lehet a „polgári védhad-rendszert” megteremteni), amíg nem került sor az előjogok felszámolására, az érdekegyesítésre.

A bírálat megjelenése végre lehetőséget adott Horváth Mihálynak, hogy a válasz ürügyén megint felvethesse a honvédelem reformjának a kérdését.

A Budapesti Híradó névtelen munkatársának jószándékú javaslataira reagálva írta meg az „Egy pár szó a B. P. Híradó 319. és 320. számában közlött bírálatra” c. cikkét, mely — miután kinyomtatását a cenzúra nem engedélyezte — kéziratban maradt fenn.⁸

Az írás bevezetőjéből kiderül, hogy mivel „hírlapjaink e tárgyat eddig egészen mellőzték”, a szerző a nálánál „szakavatottabbakat” kívánja megszólalásra készíteni. Válaszcikkének első részében a bíráló történeti tárgyú észrevételeivel száll vitába, majd rátér fő mondanójára, az állandó hadsereg és az egész fennálló honvédelmi rendszer (a székfoglalóban csak érintett) részletesebb bírálatára. Néhány jellemző állásfoglalása: a honvédelem terheinek elosztása aránytalan; az újoncoszás során — a helyettesítés által — „a legsúlyosabb polgári kötelesség mintegy törvényileg tétetik a legszegényebb néposztályra”; az állandó hadsereget, mely a „koromány akaratának föltételelten készségű eszköze lön”, a forradalmi mozgalmak, s a szabadelvűség elnyomására használják, ráadásul fenntartása iszonyú terhe az államháztartásnak.

3 Márki Sándor: Horváth Mihály. Bp., 1917. 59. o. V. ö. Borus József: A szabadságharc honvédserege és hadműveletei 1848—1849. In: *Borus—Andrássy: Örökség.* Kaposvár, 1974. 5—6. o.; Magyarország hadtörténete. I. k. Bp., 1984. 445. o.

4 A székfoglaló erősen cenzúrázva megjelent: Magyar Tudós Társaság Évkönyvei, 6. k. 298—376. o. és *Horváth Mihály: Kiseb történeti munkái.* I. k. Pest, 1868. 147—245. o.

5 Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár. Toldy Ferenc levelezése 279. Horváth Mihály Toldy Ferencnek Somlón, 1842. december 15.

6 *Fenyő István: A demokrácia történetírója* (Horváth Mihály reformkori történetírájáról) In: *uő.: Haza és tudomány. A hazai reformkori liberalizmus történetéhez.* Bp., 1969. 98. o.

7 *Budapesti Híradó*, 1846. 319. és 320. szám.

8 Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Quart. Hung. 1328. A szerző saját kezű fogalmazványa. (A kiadatlan kézirat H. M. hagyatékából 1879-ben került a Nemzeti Múzeum tulajdonába.)

A magyar honvédelemről írt történeti munkám névtelen bírálóé annyi tudományt, s oly helyes felfogást árult el bírálataiban, hogy csak megtisztelve érezhetem magamat általa azon figyelemmel, melyet csekély munkámra fordított; miért is neki ezennel őszinte, szíves halát mondok. Nézeteiben, melyek általán véve oly helyesek, oly megtisztultak, hogy rajtok csak előítélet s elfogultság akadhatna fel, jobbára én is osztozom; s örömemre válik mondhatnám, miképpen a véleménykülönbség köztünk, ha egymást helyesen megértjük, igen kevés, vagy éppen semmi. Hogy állításaimmal itt-ott ellenkezni látszik, talán csak onnan származik, hogy munkámban vagy értelmemet nem fejeztem ki helyesen, vagy a munka céljához képest nézeteimet nem fejthettem ki elég világosan. Bíráló e gyöngéd kímélettel zárja be jeles észrevételeit: „Önlában álló férfit a szabad szó nyilvánítása nem sértheti, s ismertető bírálatunk valóban nem is hozzá, hanem a nagyközönséghez van intézve.” Engedje meg mindazáltal tudós bírálóm némely észrevételei fölött, melyekre állításaim vagy kifejezéseim adtak okot, nézeteimet bővebben kifejtenem. Nem önvédelem végett szóalok fel; mert ha hibáztam, jól tudván, hogy errare humanum⁹ tudom túrni a hibakimutatást s helyreigazítást; hanem felszólalok azért, mivel a tárgyat, melyről munkám a a bírálat szól, oly fontosnak tartom, hogy arról főlöleg alig szólhatunk, kivált miután hírlapjaink e tárgyat eddig egészen mellőzték, s míg az alkotmányos és társasági élet minden nevezeteseb kérdéseit többször is vitatás alá fogták, a honvédelem életfontosságú kérdését egyenesen, tudtomra még egyszer sem hozták szónyegre. Örömmel ragadom meg ez okból az alkalmat szólanom a tárgyról, melyet avatottabbak által megvitattatni hasztalan vártam; s megkísértem kifejtetni nézeteimet e kérdésre vonatkozó egynémely pontról, habár csak azért is, hogy erősebbeket ingereljek föllépni a küzdőterre. Mielőtt azonban e nézetek fejtegetésébe bocsátkoznám, némi régiségekre térek ki, melyekben bírálóm véleményem szerint tévedni látszik.

Mind a honi, mind a görög írók szerint szabad nép volt a magyar, midőn mostani hazájába költözött. E szónak csak úgy van értelme, ha azt értjük alatta, hogy a magyar népnek egy osztálya sem volt, mely szolgáljarmot hordott, s némi jogokkal nem bírt volna. Az új haza elfoglalása változást a jogokban nem okozott, s legfőljebb csak a birtok mennyiségében, a gazdagságban fejlett ki különbség. Szent István az országot egynémiben a nyugati, hűbéri álladalmak mintájára rendezte ugyan, a hűbérrendszert mindazáltal nem állította, nem állíthatta fel azon egész tisztaságában, mely külföldön is csak több századok történeteinek volt eredménye. Azon általalakulás tehát, melyen az ország Sz. István alatt általment, a néposztályok jogviszonyain nem sokat változtatott, annyit bizonyosan nem, hogy kik elébb szabadok voltak, szolgálásba süllyedtek volna. A várjobbágyosság és bérbirtok a személyes szabadságtól senkit sem fosztott meg, s csak feltételes szolgálatot, de nem szolgálást vont maga után. Sőt, a kegyes király részben még ama valóságos szolgálásban lévőket is felszabadította, kik a hódoltatás alkalmával vagy a rabló kalandokon, mint hadifoglyok, vettek járom alá. Világosan kitűnik ezekből, hogy a magyar alkotmány, ezen első korszakában, nem volt egyedül a kiváltságok, szabadítékok, előjogok ama szűk sziklavára, mivé az később változott, hanem egy terjedelmes völgy, mely az egész magyar ajkú népet befoglalta boldogító kebelébe; sőt még az idegeneket, meghódítottakat sem zárta ki föltétlenül magából. Ez azon alkotmányos lét, melyet én munkámban arany szabadságnak nevezek, s mely mindaddig teljes épségben fennállott, míg a honvédelem eredeti rendszere, mely egyszersmind a polgári szerkezetnek is alapjául szolgált, némi körülmények által meg nem rendítettett. És ezen szabadságot a védrendszer tartotta fenn, mely, míg el nem fajult, a királyi szék erejét s hatalmát nem kevésbé biztosította, mint a nép alkotmányos szabadságát.

„De az állodalmi tudomány mostani kitisztult fogalmai szerint ítélve, mond bíráló, nem alaphiba volt-e az: az országban két, érdekeire nézve különböző hadat felállítani? Az egyik a királyi hatalmat törekvék terjeszteni, a másik a nemesség előjogait. Mi lehetett ennek eredménye? Belháború. És dühöngött elég ritka színetekkel úgyszólván Sz. Istvántól III. Andrásig.” Hogy az állodalmi tudomány mostani tisztult elveivel a két had rendszere meg nem férhet, s hogy e két hadnál mai időkben valamely fonákabb intézet nem lehetne, kétséget nem szenved. De igen is illet az ama korbá, melyről szó van. Ma más intézetek állnak már fenn, melyek a népeket biztosíthatják mind belszabadságuk, mint az iránt, hogy a fejedelmek harcúgya őket szükség-telen háborúkkal ne terhelje; de ama korban miként részesülhetett volna a nemzet hadrendszere nélkül a béke s háború jogában, miként biztosíthatta volna magát a szolgálás ellen, mely a tisztán hűbéri országokban olyannyira nehezedett a nemzetekre? Hibás nézet pedig az, véleményem szerint, hogy a belháborúk, melyek majdnem az egész Árpád korszak alatt dühöngtek, s az előjogok, melyek a nép szabadságát elnyelték, s végre még a királyi szék hatalmának meggyöngülte

⁹ Tévedni emberi dolog.

is, mely aztán az egész álladalom erejét meglankasztá, a hadrendszerből származott volna. Mind e bajnak egészen más volt oka, s pedig ugyanaz, mely a honvédelem eredeti rendszerét is felforgatta. És mi volt ez? Nem egyéb, mint azon eléggé nem gáncsolható kormánypolitika, miszerint a fejedelmi ház vezérei majd az ország harmadát, majd egy melléktartományt csaknem független felségi hatalommal bírtak a királynak inkább mellette, mint alatta. Innen ama gyászos vetélkedés, féltékenység és versengés, mely annyiszor felszította a belháború nemzetvesztélyeztető lángjait, hogy valóban csak az isten végtelen irtalmának köszönhető, hogy a magyar ki nem pusztult a nemzetek sorából. Innen az oligarchia hatalmának kifejlése is, mely aztán a népet szabadságától, a trónt erejétől megfosztván, ama viszálykodást megörökítette. Imre, s még inkább II. Endre a várjóságokat, a királyi hatalomnak ezen egyik fő tényezőit elpazarolták, minek következtében a hadrendszer felbomlott, az oligarchia hydrája fejét hatalmasan fölemelte, s az alkotmányból, mely előbb szabad nép alkotmánya volt, előjogainak rakott várat. A pogányság támadásán kívül a kereszténység ellen I. Béla alatt, kimutathat fel II. Endréig belháborút, mely nem az ország egy részét bírt királyfiak függetlenségre törekvéséből származott volna? „Igen, de később annál többet viszálykodtak királyaikkal a főnemesek, s e viszálykodás eredménye volt maga a gyászos emlékü mohi ütközet is, mely a hazát sirja széléig buktatta.” Tagadhatatlan; de nem volt-e már akkor felforgatva a régi hadrendszer is? Nem nyelte e el már az olygarchia a trónt és szabadságot? A férfias lelkű király, IV. Béla, nem éppen ama törekvésének lett országával együtt áldozata, mely által a régi hadrendszert helyreállítani, s az oligarchia hatalmát gyöngíteni szándékozott? Igen is, ez, és nem a hadrendszer rontotta meg a király és álladalom hatalmát s a nép szabadságát. Míg a hadrendszer eredeti alapjaiból ki nem forgattott, a főnemesség ellenében hatalmas volt a király, szabad a nép, a királyi széknek a nagyszámú kisebb birtokú nemesség várjobbágya, a nép szabadságának a trón, melynek érdekei a nemzeteivel megegyeztek, lévén erős támasza.

Azonban, ne vélje senki, mintha általános becses tulajdonítanék a régi hadrendszernek, vagy azt az állandó sereg rendszerének fölébe helyezném. Jó volt az hajdan, míg el nem fajult, az akkori körülmények közt, ma már azonban hasznát, eredeti épségében sem vehetnők. Mindennek megvan a maga kora. Ki tagadná, hogy a 16. századtól kezdve a vármegyei municipiális rendszer volt nemzetünk fennmaradásának egyik legfőbb tényezője? S mégis mely józan nem cserélné fel azt a tökéletesen kifejtett képviselői rendszerrel?

Legszébb oldalra ama régi hadrendszernek kétségtelenül az, hogy a jog és kötelesség, javadalom és teher arányosságának elvére volt alapítva, s ennél fogva a haza védelme oly karokra bízva, melyeket a nemzeti független szabadság, személyi és birtokjog lélekemelő erkölcsi hatalma edzett ernyedetlen vitézségre. Az állandó hadak mai rendszerének ellenben éppen ama tulajdonságok hiánya teszi gyöngye oldalát; s éppen ez oka annak is, hogy ez állandó sereg katonáit, úgy mint nálunk vannak, zsoldosoknak, a rendszert magát a honvédelem átmeneti alakjának neveztem, anélkül, hogy csak pillanatig is kételkedném afelett, mit t. bíráló avatottsággal mond, miszerint t. i. az állandó had veleje, magköve minden védrendszernek, akármely szerkezetű legyen is az, s marad alkalmasint örökre, mert a hadművészet haladása szakértőket kíván, kik életüket kizárólag ez ügynek szentelik. Igen, az állandó had veleje és magköve minden védrendszernek; de csak is az legyen ám, s ne egyedül maga és kizárólag az egész védrendszer; vagyis ez ne legyen egyedül az állandó hadra alapítva; s mivel a dolog mégis úgy van, azért csak átmeneti alakja, s pedig ma már igen hibás alakja a honvédelemnek az állandó had mai rendszere. De fejtjük ki ezen állításokat bővebben.

Az aránytalanságról, mely a honvédelmi terhek körül hazánkban találtatik, szólni sem akarok; hiszen egy elfogulatlan, egy józanul gondolkodó sines már a hazában, ki a fennálló viszonyok kiáltó igazságtalanságáról meg nem győződött volna, ki jognak, s nem inkább gyalázó foltnak tartaná a nemességre nézve azt, hogy honát, melynek fölét ő szedi, egyedül a misera contribuens plebs¹⁰ védi karral és adóval. A mai védrendszer hibáját nem egyedül a teherelosztás aránytalansága teszi. A nemesség közös adózása s katonáskodása csak kevésbé hibássá, kevésbé igazságtalanná tenné e rendszert. De, noha már ez is nagy haladás volna körülményeink közt — e nevezetis reform járulékait, mellékkörülményeit természetesen ki nem feledve a számításból —; s a nemzet mindazáltal ezt még korántsem tekinthetné nem plus ultranak.¹¹ A kisebb hiba még nem hibátlanság, a kevésbé kiáltó igazságtalanság még nem igazság, mire a nemzetnek törekednie kell. A jog és kötelesség arányának helyreállítása által lényegére nézve visszaállíttatnék ugyan a régi alkotmányos elv, de az által még sem minden igazságtalanság el nem távolíttatnék, sem azon súlyos országajok nem orvosolhatnának, melyek a mai hadrendszerből származnak, sem azon kívánatoknak nem tétetnék elég, melyek az újabb kor politikai fejleményeiből folynak.

Az állandó had a mostani rendszernél fogva sorshúzás által szedett újoncokkal pótoltatik. Jobb pótlási módot e rendszer mellett még nem talált, s nem is találhatand fel az emberi böl-

10 szegény adózó nép
11 felülmúlhatatlannak

cesség. És meg kell vallani, a hadszedés e módja nem is gyalazza míveltséget igénylő korunkat annyira, mint a nálunk elébb divatozott embertelen fogdosás, s az ennél alig humánusabb csel-szegényes toborzás; valamint hogy az irigység, bosszúvágy s más aljas szenvedélyek működésének sem enged oly szabad tért, mint az említett régibb újoncszedési módok. Igazság tekintetében mindazáltal én nem látok más különbséget a régi s újabb hadszédési mód közt, mint hogy a fogdosásnál magok a polgártársak, a sorshúzásnál pedig a vakeset zsarnokoskodik a nemzet legszegényebb osztályán. Vagy talán megszűnik az igazságtalanság, mivel annak nem egyenesen az emberek, hanem az általuk eszközül választott vakeset a forrása? Nem mondanatok-e elviselhetetlenül igazságtalannak az adó kivételét, ha arra a sors választatnék eszközül? És íme annak meghatározására, ki tartozzék legdrágább kincsét, él[et]ét, vagy legalább életkora tetemes részét a haza védelmére fölládozni mégis sorshúzást használtok, s az még aztán legszomorúbb, hogy rendszertek mellett ennél jobb, igazságosabb eszköz nem is létezhetik.

Hát a helyettesítés, mondjátok, nem egyenlíti-e ki a sors által netalan okozott igazságtalanságot? Kétséget nem szenved, a helyettesítés engedménye magában véve igen jótékony, emberség és józan politika által egyaránt javaltatik; de a sorshúzással okozott megsértését az egyenlőség és igazságnak — miknek ha valahol, a honvédelemlnél bizonyára meg kellene lenni, — nemcsak meg nem szünteti, hanem még nagyobbítja is az által, hogy, bár a helyettesítés joga a törvénytől mindenkinek megadatik, mégis csak a gazdagnak kedvez, a szegényt pedig nyomja; mert neki a jog mellé nem ad tehetséget választani a szolgálat s fizetés között. És ekként, midőn a gazdag magát aránylag csekély pénzáldozattal megválthatja, a szegénynek ellenben szolgálnia kell, a legsúlyosabb polgári kötelesség mintegy törvényileg tétetik a legszegényebb néposztályra. Ki nem látja pedig mily nagy ártalmára van ez nem csak egyes családoknak, hanem az egész nemzetnek is, miután éppen a legszegényebbek élethivatása zavartatik meg, kik aztán a szolgálat hosszú ideje alatt a munkától elszokván, elbocsáttatásuk után nagy részben csak terhére, gyakran egyenes ártalmára vannak az állodalomnak. — Aztán mennyi sérelmes mellékkörülmények csatlakoznak a már alapjában hiányos újoncszedési intézethez! Mennyi visszaélés, mily gyalázatos indulatokból származott önkény, mennyi lélekvásárlás divatozik a sorshúzásnál éppen úgy mint a helyettesítésnél! Nem emlékezünk-e, hány méltatlanul kisajtoltt könny áztatá legutolsó hadszédésünkön is számos gyámolatlanul hagyott családapa és anya bú redőzte arcait? És hasztalan igyekeznénk a kiáltó visszaéléseket új pótléktörvényekkel meggátolni. A legbölcsebb törvény sem felel meg céljának, nem biztosít visszaélések ellen, ha maga az intézet hibás; mert nem a tiltó s óvó törvényekben, hanem az egészséges intézetek életerejében van egyedül üdv, van biztosítás visszaélések ellen.

Fentebb mondók, hogy az állandó had mostani rendszere mellett azon súlyos országbajokat sem lehet megorvosolni, melyek e rendszerből szükségképp folynak, s melyek, hacsak a hadaknak az álladalmat oly súlyosan terhelő számát, vagy a polgári s katonai rend közti viszonyokat, a napról napra sűrűbbé váló katonai kihágásokat tekintjük is, komolyan felhívják a kormány és nemzet figyelmét. Állandó hadnak, azon okok miatt, melyeket t. bírálóm is helyesen kifejtett, ma már műhatatlanul kell lenni, de nem a mai rendszerben, nem a mostani számmal, s nem egyedül ezekre kell bízni a trón és nemzet függetlenségének s fennmaradásának megőrzését. Ez nem a honpolgárok, nem a nemzet hada; s azért annyi erkölcsi erőt, mennyit a védelmére bízott drága kincsek biztosítására józanul megkívánhatunk, tőle mindaddig méltán nem is kívánhatni, míg a katonai rend a polgáritól annyira el van válva, hogy aki a zászló alá esküdött, polgár megszűnt lenni.

E rendszer — a rendszer, mondom, nem az állandó had — a francia forradalom első korszakainak szüleménye; s csak azon kor szükségének felelhetett is meg az. Míg a fejedelmek s nemzetek veszélyben forogtak, hogy a kor szükségaitól igényelt politikai reformok, egy vagy más néposztály ellentállása miatt oly erőszakosan törnek ki, trónt és nemzetet egyaránt megrendítve, mint a vérrel fertőzött francia forradalom, első iszonyatos stádiumaiban, addig volt szükség ily rendszerre, hogy a fennálló történeti jogok, melyek ellen a kor szelleme föltámadt, magának a trónnak és nemzetnek is veszélyére oly erőszakosan, egy csapással fel ne forgattassanak. De mihelyt a forradalom amaz óriási fiának lángszelleme a forradalom fúriáit lebilincselte, s a mámorukból kijózanodott népek látni kezdték, hogy csak a békés reform vezetethet fel az igazi szabadság templomába, az erőszakos kitérések veszélyével együtt megszűnt a rendszer szükségé is; s helyette, mint a Napóleon által folytatott hódító háborúk eseményei, s az utóbb kifejtett politikai körülmények elég világosan megmutatták, oly honvédrendszer lön szükségessé, mely nemzetet és trónt egyaránt biztosítson. Miután azonban a rendszer már fennállott, a kormányok azt számos okoknál fogva nemcsak hogy rögtön meg nem változtathatták, hanem ama könnyen megbocsátható tévedésük következtében, mellyel az átalakulást általában tekintették, még inkább kifejteti ügyekeztek. A békés átalakulásra példa még nem lévén, minden átalakulási vágyban a francia forradalmi őrzőngés véres kísérletei ijesztgetének; minél fogva a kormányok felhívatra érezték magokat országaikban a forradalom hasonló ismétlésének még lehetőségét is meggátolni, s e végre a népek ébredező szabadelvűségét a hadrendszerre alapított hatalmuk súlyával elnyomniok.

Eszközül e célra semmi alkalmasb nem lehetett, mint minek sikeréről a világtörténet már kezeskedett; t. i. az egész hadi hatalomnak föltételelen engedelmissége; mit ismét csak a katonai rendnek zárt testületté alakítása s a polgári renddel ellentétbe állítása által lehetett kieszközteni legbiztosabban. Így lón, hogy a katonaság egy részről politikailag méltatlan, szolgál neveltetése által előljárási hatalmának ellenében minden szabadságérzettől megfosztatott, a bot és vessző lealázó uralága alá vettetett, és kiskorú szolgává alacsonyított, ki még hivatala körén kívül is a felsőbbek szeszélyes kegye-, önkénye-, s gyámkodásától függ, a legbecesebb javakat pedig, az alkotmányos polgári jogokat nélkülözi, míg más részről a polgári osztály ellenében kiváltságokkal ruházott fel, melyeknél fogva azt megvetheti, sőt egynémiben büntetlenül sértheti is, ebben keresvén elvesztett polgári jogaiért némi kárpótlást.

És az eszközök megközelítették a célt, a mag megtermette gyümölcseit: a katonaság a kormány akaratának föltételelen készsége eszköze lón, és, mi ettől el nem maradhatott, a polgári renddel tökéletes ellentétbe jött, minél fogva a két rend közti házod oly széditón mélylyé vált, hogy e fejlemények természetes következesi: a naponként szaporodó katonai kihágások, a kölcsönös gyűlölség s ellenséges indulat, a kormányt és nemzetet egyaránt méltó aggodalommal tölthetik el.

A tévedés, miszerint a kormány e rendszerhez a veszély elenyészte után is ragaszkodott, könnyen megbocsátható, mert nem hihetni, hogy rosszakaratból származott volna. De mind kormány mind nemzet önmaga ellen vétkeznék, mert önbiztosságát kockáztatná, ha e rendszert továbbra is célszerűnek tartaná. T. bírálóm „nem meri állítani, biztosítják-e az állandó seregek a nemzetek függetlenségét; mert úgymond; minden sereg más által meggyőzhető, s ha a nemzet le van fegyverkezettve, védtelenül engedtetik át a győző hatalmának. Azért az európai hatalmak már polgári véhdadról is kezdenek gondoskodni: mert végelemzésben csak a felfegyverkezett nemzet biztosíthatja teljesen a nemzet függetlenségét.” Bíráló ezen helyes észrevételei után fölösleg volna csak említeni is, hogy a katonaság, mostani rendszere mellett, amint t. i. ellentétben van a polgári renddel, hivatásának a honpolgárok élete, vagyona, és jogai védelmére meg nem felel. És csak azt kérdem: vajon biztosítja-e a királyi székét jobban mint a nemzetet? Ha csak futólag tekintjük is át a háborúk utolsó korszakát, nem látjuk-e világosan, hogy a katonaság nemzetietlen, zárt testületi, szolgál szelleme még az udvaroknak sem szerzett biztos védelmet; sőt némi tekintetben sokkal kevesebbet, mint az egy csapással egészen meg nem dönthető nemzeteknek; látjuk, hogy az ily fonákul nevelt hadak mindig kénytelenek voltak hátrálni a nemzetileg képzett, polgári érzettől áthatott seregek hatalma előtt, hogy csak szabad férfiakhoz illő erkölcsnek s gondolkodásmódnak sajátja a hűség a veszélyben, kitartás a szerencsétlenségben, míg a szolgai szellemű zsoldoslélek, melyben a szabadsággal együtt minden nagyobb szerű érzelmek elfojtattak, mindig a szerencse és vélemények szelének fordulata szerint árulta szolgáltatát. Sőt Oroszország története arról is meggyőz bennünket, hogy a mostani szellemű állandó hadak még belmetámadások ellen sem adnak az autokráciának elég biztosságot, s hogy a trónnak minden tekintetben csak a polgárok keble lehet igazgi gyámola.

És ha mindezek után a mai hadrendszernek még oly iszonyú terhes voltát is fontolóra vesszük, nem látjuk-e, miként a roppant hadak súlya alatt még békében is roskadoznak az álladalmak, s hogy ennél fogva azon intézet, melynek a trónok és nemzetek gyámolának kellene lenni, mintegy rákfeneként rágódik a leghatalmasabb országok életerején? És valóban nincs-e mód segíteni e súlyos bajon, melyet eddig is egyrészlől csak nemzeti hiúság, másról féltékenység tartott fenn a népek vállain?

Maradjon tehát az állandó had mindig, de oly szellem és szerkezetben, hogy a trón és nemzet benne tökéletes biztossítást találhasson, és oly számmal, mennyi a belső rend és béke fenntartására s a hadművészet tökéletesítésére szükséges. Legyen ez magköve, állandó magköve a honvédelem rendszerének. De mellette álljon fel a polgári had, s erre alapíttassék a nemzeti véhdrendszer, mert mint a hatalmak magok is megismerni kezdik, egyedül ez biztosíthat trónt és nemzetet. Csak egy polgári, szabadságérzettől áthatott sereg, melynek tagjai közönséges polgári jogok és kötelességek feltétele alatt országpolgári ranggal bírnak, s alkotmányos jogaikra méltán büszkék, lehet elég hű, elég erős a királyi szék felségének szintűgy mint a hon szabadságának s függetlenségének biztosságot, a királynak és nemzetnek külvilágban tekintélyt, nyomosságot kölcsönözni. Csak a polgároktól becsült és szeretett had, mely az ő szabadságuk barátja és védje, nyerhet tőlök a veszély idején segedelmet és áldozatot, csak ilyen had lelkesülhet s lelkesíthet a csatára.

Igaza van t. bírálómnak, midőn mondja, hogy erről nálunk szó sem lehet addig, míg a nemzet külön osztályainak egymással ellentétben álló érdekei annyira ki nem egyenlítettnek, hogy a polgári felfegyverzés a rendet s közbátorságot ne veszélyeztesse. Kétséget nem szenved, hogy a polgári véhad eszméje még csak irányécl gyanánt lebeghet szemünk előtt, melyet nagy átalakulásnak kell megelőznie. De én ebből nem azon következményt látom folyani, hogy tehát elégedjünk meg a honvédelem mostani rendszerével, mert annak gyökeres javítását még sok akadály gátolja; hanem azt, hogy tehát igyekezzünk mentül elébb elmozdítani az akadályokat, miszerint aztán a célra gyorsan eljuthassunk. Lebegtessük gyakran szem előtt a magas célt,

hogy valósításának akadályai annál előbb elmozdíttassanak. És ha a napi sajtót a napi szükségek, a közvetlenül teendők megvitatására szorítjuk is, engedjük meg legalább a tudománynak, hogy magosabb célt is tűzzön ki elébünk, vágyaink határául. A jogok és kötelességek aránytalansága, a törvény előtti egyenlőség hiánya, mik e magas cél valósíthatásának legfőbb akadályai, egy-szersmind egyetemi jólétünk haladásának is akadályai. Ezek elmozdítása nélkül szintúgy nem lehet erős alapokra állítani a közboldogságot, mint polgári védhad nélkül nem lehet tökéletesen biztosítani a trónt és nemzetet.

Horváth Mihály